

A. van Nieuwenhuysen, *Les finances du duc de Bourgogne Philippe le Hardi (1384-1404). Economie et politique* (Faculté de philosophie et lettres LXXX; Brussel: Editions de l'université de Bruxelles, 1984, 556 blz., Bf590,-, ISBN 2 8004 0838 3).

Een geschikter en bekwaamer persoon om een boek zoals dit te schrijven zal moeilijk te vinden zijn. Het is al bijna dertig jaar geleden dat, in 1957, de eerste bijdrage van Andrée van Nieuwenhuysen aan onze kennis van de financiën van Filips de Stoute werd uitgegeven. Later werd zij degene die grotendeels verantwoordelijk was voor de prachtige delen van de *Ordonnances* van Filips, die respectievelijk in 1965 en 1974 door de Belgische Koninklijke Akademie werden uitgegeven. Zij heeft de vriendschap, het advies en de hulp van de grote figuren in hedendaagse Belgische Bourgondische studies, sommigen nu helaas overleden, gekregen; bijvoorbeeld Arnould, Bartier, Bonenfant en Prevenier. Bovendien heeft zij een loopbaan in het Algemeen Rijksarchief te Brussel gehad, waar zij voornamelijk bezig is geweest met het inventariseren van familie-archieven. Haar inventaris van de belangrijke archieven van Lalaing is in 1970 gepubliceerd.

Het hier gerecenseerde boek is duidelijk geschreven en zeer goed ingedeeld. Misschien is het inderdaad zó goed opgezet dat de lezer een misleidende indruk van eenheid kan krijgen. Men kan gemakkelijk denken dat de financiën en het financiële bestuur van Filips de Stoute een enkele eenheid vormde, want de plaatselijke verschillen tussen gebieden verdwijnen onder de algemene titels zoals landbouw of recht die hier gebruikt worden. De auteur stelt niet de vraag of de financiën van Filips een eenheid vormden en, zo ja, op welke manier, maar zij neemt het zondermeer aan. De algemene indeling van haar boek is tamelijk oorspronkelijk. Het is in tweeën verdeeld; het eerste deel gaat over 'l'ordinaire', of gewone inkomsten, en het tweede gaat over 'l'extraordinaire', of buitengewone inkomsten, voornamelijk bedden, én buitengewone kosten, voornamelijk veldtochten, gebouwen en de kosten van het hof. Dus, geen verdeling tussen ontvangsten en uitgaven, maar wel tussen het gewone, dat volgens de auteur een kwestie van economie is, en het buitengewone, dat een gevolg van de politiek is. Over het algemeen werkt deze verdeling goed, maar er blijven problemen, bijvoorbeeld de plaatselijke kosten komen in de tweede helft van het boek voor, hoewel het gewone kosten zijn.

De echte waarde van dit boek ligt niet in de oorspronkelijkheid ervan. Er staat niets nieuws in; er zitten geen verrassingen in. De waarde ligt in de nuttige manier waarop alle gegevens over allerlei gebieden verzameld zijn: zowel landbouw, als beken en bossen, moerassen en polders, justitie, munten, markten enz. De rijkdommen van de hertog komen allemaal onder de loep. Maar het boek heeft zijn grenzen. De auteur is afhankelijk van zijn bronnen: dat zijn de rekeningen. Verder dan deze bronnen gaat zij niet. Dus is haar verhaal meer kwantitatief dan kwalitatief. Zij vertelt ons bijvoorbeeld over de hertogelijke konijnenparken, maar slechts in verband met de inkomsten ervan; in haar boek kunnen wij geen goed beeld krijgen van die parken. Hoe zagen zij eruit? Wat precies waren deze 'garenes'? Hoe werkten zij eigenlijk? Er zijn andere niet verklaarde dingen, bijvoorbeeld de 'saunerie' te Salins en ook de tollens en de munten. Binnen haar bronnen doorziet de auteur alles met een doordringende klaarheid; buiten de bronnen kijkt zij niet.

Tenslotte moet de lezer gewaarschuwd worden dat dit boek in wezen slechts een half boek is, en men kan terecht de waarde van dit aparte deel betwijfelen. Van

Nieuwenhuysen heeft een apart boek over *Les finances de Philippe de Hardi. Le montant des ressources* geschreven, dat door de Belgische Koninklijke Akademie uitgegeven zal worden. Vermoedelijk is de gedetailleerde analyse van de inkomsten en uitgaven van de hertog, die hier ontbreekt, in het andere boek te vinden; en daar ook, bijvoorbeeld, zal de lezer een kaart vinden. Misschien omdat het in het andere boek volledig beschreven werd, is hier slechts een zeer onvolledig verhaal van de hertogelijke uitgaven te vinden; bijvoorbeeld de twee grootste militaire ondernemingen van Filips de Stoute, namelijk de veldtochten tegen Gent in 1384-1385 en die naar Hongarije in 1396, ontbreken helemaal. Maar, in elk geval, is dit boek over de *Economie et politique* van de financiën van de eerste Valois hertog van Bourgondië een belangrijke toevoeging aan de bibliografie van Bourgondië in de late middeleeuwen.

R. Vaughan

A. J. Geurts, ed., *Middeleeuwse boeken en teksten uit Oost-Nederland. Een bundel studies* (Nijmeegse codicologische cahiers II-III; Nijmegen: Alfa, 1984, 212 blz., f45,-, ISBN 90 70407 22 1).

Dit boek bevat twee hoofdmoten: Oostnederlandse handschriften en een stuk dat specifiek over Zutphen gaat. Eerstgenoemd deel opent met de tekst van een gast-college dat H. J. Leloux gaf over 'relaties inzake boekenproductie tussen Oost-Nederland en Westfalen/Nederrijn' (13-29). De tekst werd weliswaar verkort reeds elders gedrukt (*Zannekin*, V (1983) 43-53) maar misstaat gezins in de bundel. Ook de andere artikelen spelen in de sfeer van de Moderne Devotie. C. M. Stutvoet-Joanknecht bespreekt het Bijenboek van Thomas van Cantimpré (30-46), waarvan aannemelijk gemaakt wordt dat vertaling en verbreiding voor een belangrijk deel bij de Windesheimers gezocht moeten worden. Wellicht heeft bisschop David van Bourgondië nog een rol gespeeld. A. Gruijs bespreekt zeer uitgebreid een handboekje uit het Windesheimse klooster Mariënborn bij Arnhem (47-65). A. J. C. van Huygevoort geeft vervolgens een nuttig overzicht van de geschiedenis en restanten van de bibliotheek uit het klooster Bethlehem bij Doetinchem (66-78). Aan een volledige reconstructie waagt de auteur zich niet: dan zou ook het thans verloren materiaal besproken moeten worden.

Het tweede deel behandelt de Zutphense boeken en is als zodanig een aanvulling op de tentoonstellingscatalogus 'Middeleeuwse boeken uit Zutphen' (Nijmegen/Zutphen, 1981). Geurts bespreekt kort de addenda op de catalogus (81-91), veelal kleine aanvullingen, correcties in schriftbënaming, datering, identificatie. Peter Nissen bespreekt vorm en inhoud van het 'Liber aureus Zutphaniensis' (92-126), waarna andermaal een artikel van Leloux is opgenomen, ditmaal over een middelnederduits fragment van de 'Rechtssomme' van Broeder Berthold dat in genoemd archief berust. De tekst wordt becommentarieerd en uitgegeven, maar — anders dan de overige artikelen — in het Duits. De verklaring ('deze bijdrage was oorspronkelijk reeds in het Duits geschreven en als zodanig niet bedoeld voor publikatie in deze bundel', 8-9) wekt toch enige bevreemding. De beschrijving is nauwkeurig, maar zou het denkbaar geweest zijn bij deze editie ook een plaatje te doen? Het meest omvangrijke artikel uit de hele bundel is van de hand van W. van Dongen en behandelt de boekbanden uit de Librije te Zutphen (136-212). Omdat er redelijk wat archiefge-